

Bir Saray Okulu: Enderun

Suat ZZEYREK

Ali ERKEN

Giriş

Osmanlı Devleti, 16. yüzyılda askeri ve siyasi olarak gücünün zirvesine çıktığı gibi topraklarını da en geniş sınırlarına ulaştırmış bulunuyordu. Doğal sınırların zorlandığı bu seviyeye güçlü idari, askeri ve eğitim kurumlarının kalitesiyle ulaşmıştı. Adalet ve güvenlik kavramları da Osmanlı toplumunun sağlam bir yapıya kavuşmasında etkili oldular.

Osmanlı Devleti çok milletli ve kültürlü bir yapıda olduğu için siyasi sistem farklı uyrukları bir arada tutmaya göre düzenlenmişti. Farklı uyruklar için adalet ve güvenlik sistemi esastı. Osmanlı sistemine göre asker olmadan devlet ve hâkimiyet olamaz, askere sahip olmak için servete ihtiyaç vardır. Servet uyruklardan toplanır, uyruklar ancak adaletle refaha kavuşabilirlerdi.⁵⁰ Bu sistemin kurulabilmesi için servetin genişletilmesi ve korunması şarttı. Bir devletin güçlendirilmesi ve muhafaza edilmesinde yönetici sınıfının ve ordunun niteliği oldukça önemlidir. Osmanlı Devleti'nin ilk dönemlerinde Türklerden teşkil edilmiş bulunan piyade ve süvari birlikleri fetihlerin genişlemesiyle beraber yetersiz gelmeye başladı. Yeni bir askeri teşkilata ihtiyaç duyulunca savaşlarda ele geçirilen esirlerden yararlanılmaya başlandı. Zaman içerisinde esirlerin azalmaya başlaması sisteme yeni bir kaynak arayışına neden oldu. Bu kaynak arayışında sisteme mükemmel bir askere alma yöntemi kazandırıldı. Bu yöntemin adı “devşirme” yöntemidir. Devşirme yöntemi, Hıristiyan çocukları arasından sekiz yaşından yirmi yaşına kadar uygulanan bir çocuk toplama sistemidir. Esirlere “**acemi oğlanı**” denildiği için devşirme yöntemiyle toplanan çocuklara da aynı isim verildi. Bu esirlerden ve toplanan çocuklardan daha iyi yararlanmak için sıkı esaslara dayanan bir Acemi Ocağı ilk olarak Gelibolu'da kuruldu. Böylece kapıkulu ocaklarının temeli atılmış oldu. İhtiyaca göre genişletilen ve mükemmel bir hale getirilen Devşirme Sistemi'nin 18. yy ortalarına (1747) kadar devam ettiği anlaşılıyor.⁵¹

Devşirme Sistemi; Ermeni, Bulgar, Arnavut ve Bosnalılara uygulanırdı. Boşnaklardan Müslüman olduktan sonra kendi arzularıyla acemi oğlanı alınmaya devam edilmiştir. En çok acemi oğlanı toplanan yerler Üsküp, Köstendil, Prizren, Görice, Taşlıca, Yanya, Pirlepe, İşkodra, Ohri, İpek, Kırçova, Foça, Manastır, Mostar, İzvornik, Böğürtlen, Hürpista ve Akçakale idi.⁵²

Acemi oğlanlarının sayısı itibarıyla fazla olduğu zamanlarda bazı acemi oğlanları Türkçeyi ve Türk İslam adetlerini öğrenmek üzere Anadolu'daki Türklerin hizmetlerine verilirdi. Sonra buralardan alınarak muhtelif hizmetlerde kullanılırlardı.⁵³ Diğer Devşirme çocukları yani kadrosu olanlar ise ecemi oğlanları kışlası'nda terbiye ve Müslüman edildikten sonra Yeniçeri Ocağı'na katılırdı. Dışarıdan ocağa yeniçeri yazılmak imkânsızdı.⁵⁴

Devşirme, her zaman genel bir şekilde yapılmaz, ihtiyaç miktarına göre bölge bölge yapılırdı. Bu iş ile ilgili bizzat Yeniçeri Ağası ile Acem Ocağı Ağası ilgilenirdi. Her türlü suiistimalleri önlemek için devşirmeye gönderilen ocak zabitanının eline bir ferman ile Yeniçeri Ağası tarafından devşirme mıntkasındaki dadılara bir mektup gönderilirdi. Devşirme memuruna hiç kimse karışmazdı. Devşirme memuru kazalara kadar gidip çocuk devşirmeye geldiğini tellallar vasıtasıyla köylere bildirirdi. Sekiz-yirmi yaş aralığındaki Hıristiyan çocukları başta, papazları olarak ve babaları ile kaza merkezindeki toplantı mahalline gelirlerdi. Toplantı mahalli genellikle mahkemeler olurdu. Çocuklar bizzat görülür ve kanuni vasıfları tutanlar ayrılırdı. Çoğunlukla her kazada 40 haneden bir oğlan devşirilirdi. Fakat her zaman böyle yapılacağı anlamına gelmez, sayı bazen ihtiyaca göre değişirdi.⁵⁵

Devşirilen çocukların sayısını hesaplayabilmek için elimizde çok az veri olsa da 16. yy.da yıllık devşirme sayısı üç bin dolaylarındadır.⁵⁶

Devşirilen çocukların yetiştirilmesi ve eğitilmesiyle güçlü bir ordunun çekirdeği ile devlet yönetiminde üst kademe memurları oluşturuluyordu. Bilhassa Türk kültürü ile yetiştirilmiş olan saray devşirmeleri arasında devlet idaresini ele alan çok kıymetli vezir, beylerbeyi yetişmiş, içlerinden birçoğu da

⁵⁰ Stanford Shaw, Osmanlı İmparatorluğu ve Modern Türkiye, C: I, İstanbul 1982, s.166.

⁵¹ Mehmet Zeki Pakalın, Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü, C: 1, s: 448.

⁵² İsmail Hakkı Uzunçarşılı, “Devşirme”, İ.A, C: 3, s. 563.

⁵³ Mehmet Zeki Pakalın, aynı eser, s. 445.

⁵⁴ Mustafa Nuri Paşa, Netayic-ül Vukuat, C:1-2, (sadeleştiren Neşet Çağatay) Ankara 1987, s.153.

⁵⁵ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, aynı makale, s. 564.

⁵⁶ Albert Howe Lybyer, **Kanuni Devrinde Osmanlı İmparatorluğu'nun Yönetimi**, İstanbul: Süreç 1987, s. 55.

sadrazam olmuştur. Görüldüğü gibi kökenleri ne olursa olsun bir insanın Osmanlı Devleti'nde yönetici sınıfına girebilmesi mümkündür. Bunun için de Türkçeyi bilmesi, İslam dinini benimseyip onun düşünce ve eylem sistemini kabul edip uygulaması, verilen görevleri üstlenmesi ve hakkıyla yerine getirmesi gerekirdi. Eğer yönetici sınıftakiler ya da çocukları niteliklerini koruyamazlarsa reaya sınıfına düşerlerdi.⁵⁷

Yönetici sınıfın yeni üye yetiştirmek için kurduğu çeşitli okullarda uzun bir öğrenim dönemi ve hükümet dairelerinde çıraklık dönemi geçirmek gerekiyordu. İstek, yetenek ve şans Osmanlı düzeninde yükselenleri belirleyen etkenlerdi. Osmanlılarda ırk ve din ne olursa olsun, yetenekli insanlara daha çok değer verip onlardan yararlanmışlardır. Yönetimde kişisel yetenek ve başarı ile dürüst ve topluma yararlı davranışlarla yükselmeye dayanan bir terfi ve ödüllendirme sistemi vardı.⁵⁸ Nitekim Busbecq, "Türkler kendi soydaşlarını bile kişisel yetenek ve liyakattan başka ölçüyle değerlendirmezler. Bu konuda tek ayrıcalık padişaha aittir"⁵⁹ diyecektir.

Osmanlı Devleti'nin askeri, siyasi ve idari yönetimi doğrudan doğruya Saray'ın elinde bulunuyordu. O yüzden hükümdar, devlet adamlarının ekserisini tecrübeden geçirmek zorundaydı. Bu eğitim ve tecrübe yeri Enderun Okulu idi. Enderun Okulu, kurulduğu yıllardan itibaren büyük bir gelişme gösterecek, Tanzimat Dönemi'ne kadar gelmiştir. Enderun Okulu'na; Galata Sarayı, Eski Saray ve Edirne Sarayı gibi sarayların orta dereceli saray okullarını bitirenler kabul edilmekteydi.⁶⁰

Enderun Okulu'na alınan çocuklara "iç oğlanları" denilirdi. Bunlar, üç biçimde yetiştirilirdi. Enderun eğitimi, günümüzün eğitim sistemine benzemezdi. Belli bir süresi ve programı yoktu. Her iç oğlanı, hem hevesine göre yöneliyor hem de öğrenebildiği kadar öğreniyordu.⁶¹ İç içe girmiş durumda olan bu üç tür eğitimi şu şekilde özetleyebiliriz:

Hizmet Yoluyla Öğrenme:

Enderun Okulu'nda hizmet yoluyla yetişme yedi oda içinde verilirdi. İlk iki oda Küçük ve Büyük odalar, okulların hazırlık sınıfına benzerler, liyakati olan çocuklar birinden diğerine geçerlerdi. Üçüncü, dördüncü, beşinci ve altıncı odalar; saray hizmetlerini tanır ve yaparlardı. Yedinci oda ise Has Oda idi. Has Oda, ihtisas bölümü mahiyetinde olup, padişahla daha yakından temas imkânı bululardı. Her odanın kendine mahsus dereceleri vardı. Bir odadan diğer odaya geçmek için kıdemli, yani eskimiş olmak şarttı. En son sınıf demek olan Has Oda'ya kadar gelenler "çıkma" tabiriyle çıkarılırlar, çırak edilirler ve her türlü hükümet ve ordu işlerinde kullanılırlardı. Çıkma müddeti sekiz sene idi. Çıkımların yerine Acemi Oğlanlar Ocağı'ndan yenileri alınırdı.⁶² Enderun Okulu'nda, Has Oda'yı bitirenlerin güvenilir, sadık ve yetenekli bir insan olup olmadığının anlaşılabilmesi için çeşitli görevler verilerek denenmesi gerekliydi.⁶³

Has Oda, Enderun Okulu'nun en önemli sınıfıydı. Fatih'in ünlü kanunnamesinde buna yer vermesi, verilen değer bir ifadesidir. Padişahın en yakın hizmetlerini gören bu odanın mevcudu kırk kişiydi.⁶⁴

Teorik Eğitim

Enderun Okulu'nda bütün odalardaki çocuklar, kendi odalarına düşen görevleri yaptıktan sonra kalan boş vakitlerinde yazı öğrenirler, Kur'an okurlar ve onu ezberlemeye çalışırlardı. Enderun'da eğitim ve öğretim sadece Büyük ve Küçük odalara (Birinci ve İkinci Odalar) has değildi.

Enderun Okulu öğrencilerinin bir gününü şöyle özetleyebiliriz. Sabahları güneş doğmadan önce kalkarlar, sabah namazına kadar Kur'an okurlar, namazı kıldıktan sonra Kur'an'dan okuyacakları yeni dersleri alırlardı. Enderun öğrencileri bu dersleri de saraya gelen hocalardan alırlardı.⁶⁵ Öğrenciler, günlük çalışma programları bittikten sonra Hükümdar'a ait ne gibi görevleri varsa onu yaparlar sonra da derse başlarlardı. Burada medreseler düzeyinde kitabî bir eğitim-öğretim yapıldı. Türk ve İslam kültürü ile ilgili derslerin birinci derecede olduğu görüldü.⁶⁶ Okutulan dersler; Türkçe, Arapça, Farsça, Edebiyat, Tarih, İslami Bilimler (Tefsir,

⁵⁷ Stanford Shaw, aynı eser, s. 167.

⁵⁸ Yahya Akyüz, Türk Eğitim Tarihi, s. 101.

⁵⁹ Albert Howe Lybyer, aynı eser, s. 85-86.

⁶⁰ Sina Akşin (Yay. Yön.), Türkiye Tarihi, C: 2, İstanbul: Cem 1997, s. 244.

⁶¹ Sina Akşin (Yay. Yön.), aynı eser, s. 84-85.

⁶² Osman Ergin, Türk Maarif Tarihi, İstanbul 1977, s. 17.

⁶³ Yahya Akyüz, aynı eser, s. 104.

⁶⁴ Mehmet İpşirli, "Enderun", DİA, C: 11, İstanbul 1995, s. 186.

⁶⁵ Osman Ergin, Türk Maarif Tarihi, s. 14.

⁶⁶ Osman Ergin, aynı eser, s. 14.

Hadis, Fıkıh, Kelam, gibi) ve Matematik. Bu dersler arasında Türkçe, Edebiyat, Tarih ve Matematik dikkat çekiyor. Şu halde Enderun Okulu'nun programı medreselerden daha iyi düzenlenmişti.⁶⁷

Enderun eğitiminde, başından sonuna kadar titizlikle riayet edilen ilkelerden biri "çıkma" idi. Hazırlık sınıfından Enderun eğitiminin sonuna kadar geçen süre içinde başarı ve ilerleme gösteremeyenler, buradan alınıp ordunun çeşitli kademelerine verilir. Görüldüğü gibi üstün başarı gösterenler, eğitim süresini tamamlayabilirdi. Enderun'da disiplinden hiç taviz verilmezdi. Çünkü çok değişik ırk ve dini kökenlerden gelen gençler, İslam-Türk kültürü içerisinde yetiştiriliyordu.⁶⁸ Burada Enderun'un amacı da ortaya çıkıyor. Kendilerinden çok şey beklenen ve daha sonra büyük görevler yüklenerek bu farklı yapıdaki çocukların kültürlerini artırma, disiplin altına alma ve kabiliyetlerini yöneltmedir. Enderun'da kabiliyetli yeni adaylara devamlı bir kontenjan bulunurdu. 1550'li yıllarda İstanbul'da Habsburg elçisi olarak görev yapan Busbecq, Batılıların iyi yetiştirilmiş attan ve köpekten zevk aldığını, Türklerin ise iyi yetiştirilmiş insanlardan büyük zevk aldıklarını anlatmaktadır. Türkler, olağanüstü bir insan bulduklarında, değerli bir nesne edinmişcesine coşku duyarlar, onu yetiştirmek için hiçbir emek ve çabadan kaçınmazlar. Biz ise onu eğitmek için kendimizi zahmete sokmaz, onu eğitmenin bize düşen bir iş olduğunu düşünmeyiz.⁶⁹

16. yy. da İstanbul'daki hayatı yakından gören Busbecq, insan yetiştirmenin Osmanlı'da bir hedef olduğunu gördüğü halde, 20. yy. başlarında A.H. Lybyer, "İnsan sevgisini ve ana babanın çocuklarını kendi hayat ve dinlerine göre yetiştirme hakkını hiçe sayıyordu."⁷⁰ diyerek tenkit etmektedir. Hâlbuki aynı zamanlarda Avrupa'da toprağa bağlı soy asaleti denilen senyörlük sistemi vardı. Sistemin en üstünde kral, tebaası sayılan köylü de tabanda, en alt kısımda yer alırdı. Kral'la tebaası olan köylülerle doğrudan bir ilişki yoktu. Kralla köylü arasında senyör grubu yer alırdı. Osmanlı Devleti'nde ise tebaa ile merkezi otorite arasında aracı gruplar yer almazdı. Devlet hiçbir zaman bu tip araçların ortaya çıkmasına izin vermezdi. Osmanlı Sipahisi ile padişahın ilişkisi tek yönlüdür. Merkez her şeye hâkimdir. Sözleşme değil, merkezin emri ve kanunlar söz konusudur. Feodal senyörlerin, kralları ile ilişkileri ise iki yönlüdür. Senyörlerin hak ve yetkileri ile kralın hak ve yetki alanları "şart" denilen sözleşmelerle tayin ve tespit edilmektedir.⁷¹ Avrupa'daki manasıyla Türklere feodal kurumların hiçbir izi yoktur. Soy teşkilatı ve asaletle dayalı bir sistemde oluşmamıştır. "Bey" kelimesi doğuda bir nezaket unvanıdır.⁷²

Bir insanı ailesinden, yuvasından hayat şartlarından ve dininden ayıran bir düzeni kötümek kolaysa da bu uygulamayı 16. yy. şartları ve değerleri ve Avrupa'nın o dönemde içinde bulunduğu eğitim anlayışı ile değerlendirmek gerektiği unutulmamalıdır.⁷³

Beden ve Sanat Eğitimi:

Enderun'da çocukların yeteneklerine göre de bir eğitim vardı. Dersler dışında ata binmek, iyi silah kullanmak isteyenler iyi bir silahşor olarak yetişirlerdi. Savaş sanatı öğretilirdi. Kanuni Sultan Süleyman'ın binicilikle ilgili özel bir ilgisi vardı. Bu sporu yapan ve öğrenenlerle yakından ilgilenir onlarla konuşur ve hediyeler verirdi.⁷⁴ Güzel yazı, cilt sanatı, tezhip tasvir ve mimari gibi sanata merak edenler, musiki, şiir, edebiyat ve tıp, matematik, mühendislik gibi bilimlere ilgi duyanlar da ilgilendikleri alanlarda sarayda görevli bilginlere ya da ilgili sanatın ustalarına devam ederlerdi.⁷⁵ Bu eğitimlerin önemli bir amacı da gerektiği zaman bu yoldan geçimini sağlayacak bir mesleği kazandırmaktı.

Enderun Okulu, ordunun ihtiyacı olan nitelikli askerleri yetiştirdiği, merkezde ve eyaletlerde çeşitli seviyelerde hizmet eden kişiler hazırladığı gibi sarayın mimarını, nakkaşını, ressamını, kâtibini, müneccimini, şairini, tarihçisini, bilginini, silahşorunu ve müzisyenini de yetiştirmiştir.

Enderun, çalışma biçimi, programı ve işleyişi bakımından bir okuldan ziyade çeşitli hüneryerlerin, sanatların, idari ve siyasi bilgilerin uygulamalı olarak öğretildiği, kabiliyetlerin tespit edildiği bir kurs ve staj yeri gibi olduğu söylenebilir.⁷⁶

Osmanlı Devleti'nde şüphesiz Enderun Okulu'ndan başka da eğitim kurumları vardı. Tamamen farklı metotları olan medreseler vardı. Medreseler ülke çapında yaygın kurumlardı. Ülkenin üst düzey görevlilerinin çoğunluğu medrese kökenliydi. Medreseler geleneksel eğitimlerinin yanı sıra tabii bilimler eğitimi de yapıyorlardı. En yüksek düzeyde olan sekiz fakülteli (sahn-ı seman) Süleymaniye Medresesi idi. Buna rağmen daha çok Enderun Okulu ön plana çıkıyordu. Aynı durum ülkede büyük Tımar ordusu (mevcudu 200.000 kişi)

⁶⁷ Yahya Akyüz, aynı eser, s. 105.

⁶⁸ Mehmet İpşirli, aynı makale, s. 186.

⁶⁹ Albert Howe Lybyer, aynı eser, s. 76-77.

⁷⁰ Albert Howe Lybyer, aynı eser, s. 56.

⁷¹ Mehmet Doğan, Tarih ve Toplum, İstanbul 1977, s. 125-126.

⁷² Ciro Truhelka, "Bosna'da Arazi Meselesinin Tarihi Esasları", THİTM, C: I, İstanbul 1931, s. 59-60.

⁷³ Stanford Shaw, aynı eser, s. 169.

⁷⁴ Albert Howe Lybyer, aynı eser, s. 78.

⁷⁵ İsmet Parmaksızoğlu, "Enderun Mektebi", Türk Ansiklopedisi, C: 15, Ankara 1968.

⁷⁶ Mehmet İpşirli, aynı makale, s. 186.

olduğu halde sayıları 12–14 bin kişi olan Yeniçeri Ordusu için de geçerlidir. Devletin temel ordusu Anadolu’da örgütlenen toprağa bağlı Tımar Ordusuydu. Fakat daha çok nazara verilen ordu ise Yeniçeri Ordusu idi. Bunun sebebi İstanbul’a gelen yabancı elçilerin okul olarak Enderun’u, ordu olarak da Yeniçeri Ocağı’nı görüp, onların üzerinden değerlendirmelerde, araştırmalarda bulunarak dış dünyaya tanıtmış olmalarıdır.

Bununla birlikte Enderun Okulu’nun ve Yeniçeri Ordusunun insan kaynağının sağlanma biçiminin dikkat çekici olduğu unutulmamalıdır. Enderun Okulu, bir seçkinler eğitimi veriyordu. Aşırı bir disiplin uygulanan okulda kurallara uyma konusunda son derece sert davranılıyordu. En küçük kusurlar bile cezalandırılıyordu. Bu disiplin; sabretmeyi, zorluklara karşı dayanmayı, alçak gönüllü olmayı bir yaşam biçimine dönüştürüyordu. Enderun’daki çocuklar biliyorlardı ki gelecekte sahip olacakları imkânlar bugün yaşadıkları sıkıntıların sonucuna bağlıdır.

Enderun, dönemin şartlarından doğmuş çok önemli bir okuldur. Osmanlı Devleti’nin sosyal yapısı çok kültürlülük esasına dayandığı için ırk ve kan bağının yerine kültür bağı ve birlikte yaşama sanatının geliştirilmesi gerekiyordu. Bu dönüşümü ancak bir okul yapabiliirdi. Ortak bir kültür, ortak bir vatandaşlık sorumluluğu bir vatan kavramı etrafında oluşturulmuştu. Bir sistem, şirket ve devlet ne kadar sağlam esaslara dayalı olarak kurulursa kurulsun zaman içerisinde zafiyete uğraması ihtimalden uzak bir durum değildi. Ezeli bir tecrübedir ki tarih bu gibi örneklerle doludur. Hedef ve mahiyet itibarıyla zirvenin zorlandığı zamanlar aynı zamanda zafiyetin de başlangıç zamanlarıdır.

Devşirme sisteminin ve buna bağlı Enderun Okulu’nun Türk dışı unsurlardan oluşması nedeniyle bozulduğu tezinin gerçeği çok yansıttığı söylenemez. Bu konuyla ilgilenen birçok düşünürümüz birbirleriyle tezat halinde olmuşlardır. Osmanlı medeniyetinin dar anlamda da kurumların duraklamasına Osmanlı yöneticilerinin kültürüyle Türk halk kültürünün arasında derin bir uçurumun oluşmasına neden olacak gösterilmektedir.⁷⁷ Buna karşılık Yeniçeri Ocağı’na Türk dışı unsurların girmesinin bu ocağı bozduğu tezini gözü kapalı savunmaları, ne kadar korkunç bir bilgisizlik içinde debeleştiklerini gösterir, diyenler de olmuştur.⁷⁸

Osmanlı Devleti, çok kültürlü bir toplum olmanın dezavantajını, milliliği ikinci plana atarak avantaja çevirmiş, dolayısıyla farklı din ve kültüre mensup milletlerden endişe duymamıştır. Osmanlı coğrafyasında ana kimlik dinden çıktığı için ihtida ettirmek sistemin temel amacı olmalıydı. Bu hareket zorlamayla yapılmayacak, İslamiyet’i kabul edenler terfi ettirilip desteklenecekti. Yönetici grubun çoğunlukla her üyesinin Hristiyan kökenli olmasına karşılık, yükselebilmesi için Müslüman olması şarttı.

Enderun Okulu’ndan en dindar Müslümanlar çıktığı halde din değiştirmeden eğitimini tamamlayanlar da oluyordu. Enderun’da kimse Müslüman olmaya zorlanmıyordu. Etnik ve dini unsurlara azami hoşgörü uygulanıyordu. Enderun’da çok ünlü tarihçiler, sanatçılar ve bilginler yetişiyordu. Ünlü Osmanlı tarihçilerinden Fındıklılı Mehmet Ağa, Kazasker Mustafa İzzet Efendi, Evliya Çelebi, Kâtip Çelebi ve Koçi Bey bunlar arasında sayılabilir.⁷⁹

Enderun’da Müslüman olmadığı halde Türk kültürüne ve devletine büyük hizmetler yapan kişiler de yetişmiştir. Bunların başında Dimitriyus Kantemir (1673–1723) gelmektedir. Enderun’da rehine olarak İstanbul’a getirilen kral çocukları da tahsil ve terbiye görürlerdi. Dimitri Kantemir de Boğdan Prenslığıne tayin edilen (1684) babası Kostantin’in devlete sadakatının bir göstergesi olarak İstanbul’a getirilmediği için durumu diğerlerinden biraz farklı olmakla beraber Enderun’un himayesine verilmişti. Dimitri, kendi dinini muhafaza etmekle beraber Enderun’da okutulan dersleri, sanatları, Türk ve İslam kültürünü öğrenmiştir. 1687 yılında Enderun’a giren Dimitri, Türkçeyi, Arapçayı ve Farsçayı öğrenmişti. Zaten Enderun’a girdiğinde Rumca, Latince, Rusça, eski Yunan ve Fransız dillerini biliyordu.⁸⁰ Türkiye’de aralıklarla 22 yıl kaldı.

Geniş bir dil bilgisinin de etkisiyle doğu-batı kültür değerlerinin güçlü ve anlamlı bir sentezini yaparak Osmanlı Tarihi hakkında iki ciltlik Latince bir eser meydana getirdi. Dimitri Kantemir, bu eserini yazarken Hoca Saadettin Efendi’nin Tacüt-tevarih’i olmak üzere Selaniki, Peçevi, Karaçelebizade, Naima ile dillerini iyi bildiği Batılı tarihçilerden de yararlanmıştı.⁸¹ Çok genç bir yaşta İstanbul’a gelen Dimitri Kantemir Doğu ve Batının fikir harmanında kendini bulmuştu. Halil İnalıcık’ın deyimiyle Dimitri Kantemir, Osmanlı başkentinde yeni kültürel yönelişe istikamet verenlerden biridir ama aynı zamanda İstanbul’un kültür ve fikir hayatının da bir ürünüdür.

Dimitri Kantemir’in Türk kültürüne yaptığı en önemli hizmeti yazdığı Osmanlı tarihi ile oldu. J. Von Hammer’in 1827–1835 yıllarında yazdığı Osmanlı Tarihine kadar Avrupa’da yüzyıl boyunca tek eser olarak kabul edildi. Bütün bir Avrupa neredeyse Osmanlı tarih ve kültürünü Dimitri Kantemir vasıtasıyla öğrendi. Osmanlı Devleti’nin yükseliş nedenlerini objektif bir dille ortaya koydu. Türk adalet, hoşgörü ve iyiliksever özelliklerinin bütün uyrukları kucakladığını bunun da devleti güçlendirdiğini örneklerle ortaya koydu. Osman Gazi’nin oğlu Orhan bey’e vasiyetinin devletin temelini sağlam olmasıyla yakından ilgisini kurarak halka ve hakka hizmetin esas alındığını hükümdarda acıma ve iyilik duygularının kaybolmamasını ancak böylelikle

⁷⁷ Mümtaz Turhan, Garphlaşmanın Neresindeyiz, İstanbul 1980, s. 41.

⁷⁸ Kemal Tahir, Notlar/Kitap Notları, İstanbul 1993, s. 33.

⁷⁹ İsmail Baykal, Enderun Mektebi Tarihi, İstanbul 1953, s. 98–111.

⁸⁰ Osman Ergin, aynı eser, s. 11.

⁸¹ Dimitri Kantemir, Osmanlı İmparatorluğu’nun Yükseliş ve Çöküş Tarihi, c:I, İstanbul 1998. s.24.

Tanrının himayesine kavuşulacağını belirtir.⁸² Osmanlılarda yasa ve törelerin egemen olması merhametli hükümdarların göreve gelmeleri, Osmanlı hâkimiyetinin Balkanlarda yayılmasını kolaylaştırmış, Hıristiyan çocuklarının devşirilmelerini kolaylaştırmıştı. Dimitri Kantemir, Hıristiyan çocuklarına İslam eğitimi verildikten sonra asıl orduya katılmalarını da yadırgamamıştır. Orhan Bey'in merhametli davranması karşısında duyulan İznik halkının gönüllü olarak Osmanlı Devleti'ne vergi vermeyi kabul ettiğini, böylece İznik'te Osmanlı hâkimiyetinin başladığını söyler. Türk hoşgörüsünün kısa zamanda İznik'in nüfusunu, İstanbul'la yarışacak seviyeye getirdiğini ifade eder.⁸³

Dimitri Kantemir'in Osmanlı tarihine dair yazdığı eser, Avrupa'da heyecan uyandırmış kısa süre içinde Avrupa'nın ünlü saraylarında tercüme edilmeye başlamıştır. Bu vesile ile Türk kültürü Avrupa'da sağlam bir kaynaktan yayılma imkanı bulurken, Osmanlılar arasında da Batı'nın 17. yy. sonlarından itibaren başarısının sırrını anlamak yolunda bir keşif başlattığı söylenebilir.

⁸² Dimitri Kantemir, aynı eser, s. 74-75.

⁸³ Dimitri Kantemir, aynı eser, s. 79.